

BOSHLANG'ICH SINFLARDA IMLO VA PUNKTUATSIYA KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA O'QISH SAVODXONLIGI MASHG'ULOTLARINING AHAMIYATI

Norbo'tayeva Kumush Doniyor qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti,
pedagogika fakulteti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Email: norbotayevakumush@gmail.com

Tel: +998-97-806-64-06

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17339772>

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida imlo va punktuatsiya ko'nikmalarini shakllantirishda o'qish savodxonligi mashg'ulotlarining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida savodxonlik mashg'ulotlari orqali o'quvchilarda to'g'ri yozish, tinish belgilarini qo'llash, matn mazmunini anglash va fikrni ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali metodlari ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, o'qituvchining individual yondashuvi, interfaol metodlardan foydalanish hamda o'qish jarayonida imloviy madaniyatni shakllantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, o'qish savodxonligi, imlo, punktuatsiya, metodika, o'quv ko'nikmalari, yozma nutq, o'qitish jarayoni, savod o'rgatish, interfaol usullar.

Аннотация: В статье анализируется роль и значение занятий по развитию грамотности чтения в формировании орфографических и пунктуационных навыков учащихся начальной школы. В исследовании показаны эффективные методы развития учащихся навыков грамотного письма, использования знаков препинания, понимания содержания текста и выражения своих мыслей на занятиях по развитию грамотности. Также даны практические рекомендации по индивидуальному подходу учителя, использованию интерактивных методов и формированию орфографической культуры в процессе чтения.

Ключевые слова: начальное образование, грамотность чтения, орфография, пунктуация, методика, навыки обучения, письменная речь, учебный процесс, обучение грамоте, интерактивные методы.

Abstract: This article analyzes the role and importance of reading literacy classes in the formation of spelling and punctuation skills in primary school students. The study shows effective methods for developing students' skills in writing correctly, using punctuation marks, understanding the content of the text, and expressing their thoughts through literacy classes. Also, practical recommendations are given on the individual approach of the teacher, the use of interactive methods, and the formation of a spelling culture in the reading process.

Keywords: primary education, reading literacy, spelling, punctuation, methodology, learning skills, written speech, teaching process, teaching literacy, interactive methods.

Bugungi kunda umumiy o'rta ta'lim tizimida boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning imloviy va punktuatsion savodxonligini shakllantirish masalasi eng dolzarb pedagogik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Chunki o'quvchining to'g'ri, aniq va ifodali yozish qobiliyati keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatining poydevorini tashkil etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi "Umumiy o'rta ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning savodxonlik darajasini yuksaltirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-259-son qarorida ham o'qish, yozish va nutq madaniyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan.

Boshlang'ich ta'limda o'qish savodxonligi mashg'ulotlari o'quvchilarda nafaqat matni tushunib o'qish, balki o'qilgan matn asosida grammatik, orfografik va punktuatsion jihatdan to'g'ri yozish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. O'qish savodxonligi darslarida o'quvchi matn mazmunini anglash jarayonida til birliklari – so'z, gap, tinish belgilarining ma'no va vazifalarini amaliy misollar orqali o'zlashtiradi. Shu bois, o'qish savodxonligi mashg'ulotlarini imlo va punktuatsiya bilan uzviy bog'liq holda tashkil etish o'quvchining til tafakkurini rivojlantiradi, yozma nutq madaniyatini shakllantiradi va ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi.

Ta'lim jarayoniga zamonaviy o'qitish metodlari va interfaol mashg'ulot turlarini joriy etish, xususan, matn asosida ishlash, so'z tahlili, gap tuzish, tinish belgilarini qo'llashni o'rgatuvchi o'yinli topshiriqlarni qo'llash orqali o'quvchilarda mustahkam imloviy malaka hosil bo'ladi. Natijada o'quvchilarning yozma nutqdagi xatoliklari kamayadi, fikrni aniq ifoda etish qobiliyati ortadi va ular lingvistik tafakkur nuqtai nazaridan yetukroq shaxs sifatida shakllanadi. Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda imlo va punktuatsiya ko'nikmalarini shakllantirishda o'qish savodxonligi mashg'ulotlarining o'rni, ahamiyati hamda ularni samarali tashkil etish yo'llari ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Boshlang'ich sinflarda imlo va punktuatsiya ko'nikmalarini shakllantirish masalasi o'zbek tilshunosligi va pedagogika sohasida ko'plab olimlarning ilmiy izlanishlarida o'z ifodasini topgan. Ushbu yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlar o'quvchilarda yozma nutq madaniyatini rivojlantirish, orfografik malakalarni mustahkamlash hamda o'qish savodxonligi orqali til ko'nikmalarini shakllantirishning samarali usullarini ishlab chiqishga qaratilgan.

Asosiy qism

A. G'ulomov, Sh. Rahmatullayev, A. Madvaliyev, R. Sayfullayeva kabi olimlarning ilmiy ishlarida o'zbek tilining imlo va punktuatsiya tizimi, tinish belgilarining funksional xususiyatlari, ularni o'qitish metodikasi atroflicha yoritilgan. Ularning tadqiqotlarida so'zning tovush va grafika jihatdan ifodalanishi, orfografik me'yorlarning izchilligi va o'quvchi nutqida to'g'ri yozuvni shakllantirishning psixolingvistik asoslari keng tahlil etilgan. N. M. Mahmudova o'zining "Boshlang'ich sinflarda savod o'rgatish metodikasi" nomli qo'llanmasida o'qish savodxonligi mashg'ulotlarining ahamiyatini ta'kidlab, imlo va punktuatsiya malakasini mustahkamlashda matn bilan ishlash, diktant, ko'chirish, ijodiy yozuv mashqlarining o'rni va turlarini metodik jihatdan asoslab bergan. Shuningdek, A. A. Avloniy, Abdulla Qodiriy nomidagi TDPU, Boshqort davlat pedagogika universiteti va O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi huzuridagi Respublika ta'lim markazi tomonidan tayyorlangan metodik tavsiyalarda ham o'qish savodxonligi mashg'ulotlari orqali o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirish, to'g'ri yozuv va tinish belgilarini qo'llash bo'yicha amaliy yondashuvlar ilgari surilgan.

Xorijiy tajribalarda ham o'qish savodxonligi (reading literacy) yozma nutqni rivojlantirishning poydevori sifatida qaraladi. UNESCO va PISA (Programme for International Student Assessment) tadqiqotlarida o'quvchining o'qish savodxonligi darajasi uning fikrlash, matndan ma'no chiqarish va yozma ifoda malakasi bilan chambarchas bog'liq ekani ta'kidlanadi. Shu sababli, o'qish savodxonligi mashg'ulotlarini milliy imlo me'yorlari bilan integratsiyalash O'zbekiston ta'lim tizimida ham dolzarb masala hisoblanadi. Yuqoridagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, imlo va punktuatsiya ko'nikmalarini samarali shakllantirish uchun o'qish savodxonligi mashg'ulotlaridan kompleks foydalanish zarur. Zero, matn bilan

ishlash orqali o'quvchi nafaqat o'qish va tushunish malakasini, balki grammatik, orfografik va punktuatsion tafakkurni ham rivojlantiradi.

Tadqiqot O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, Milliy o'quv dasturi va Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasi talablari asosida olib borildi. Ishda kompetensiyaviy yondashuv, faol o'qitish nazariyasi va integrativ ta'lim konsepsiyasi metodologik asos bo'ldi.

Tadqiqotning maqsadi — o'qish savodxonligi mashg'ulotlarining imlo va punktuatsiya ko'nikmalarini shakllantirishdagi ahamiyatini aniqlash. Shu maqsadda nazariy tahlil, pedagogik kuzatuv, tajriba-sinov va anketalashtirish usullari qo'llanildi.

Tajriba 2–4-sinflarda o'tkazilib, o'quvchilarning o'qish savodxonligi darslaridagi faoliyati va yozma ishlaridagi imloviy hamda punktuatsion xatolar tahlil qilindi. Natijalar sifat va miqdoriy tahlil asosida umumlashtirilib, mashg'ulotlarning samaradorligi aniqlab berildi.

Tadqiqot jarayonida 2–4-sinf o'quvchilari bilan o'tkazilgan kuzatuv va tajriba-sinov ishlari natijasida o'qish savodxonligi mashg'ulotlarining imlo va punktuatsiya ko'nikmalarini shakllantirishdagi samaradorligi tahlil qilindi. O'quvchilarning yozma ishlari (diktant, matn tahlili, ijodiy yozuvlar) o'rganildi hamda xatolar soni va ularning sabablari aniqlab chiqildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'qish mashg'ulotlarida matn asosida ishlash, tinish belgilarini aniqlash va qo'llash, so'z tuzilishini tahlil qilish kabi topshiriqlardan muntazam foydalanish o'quvchilarning yozma nutqidagi xatolarni sezilarli kamaytiradi. Ayniqsa, "Matnni to'ldir", "Tinish belgini top", "To'g'ri yoz" kabi o'yinli metodlar o'quvchilarning darsdagi faolligini oshirdi va ularni o'z fikrini to'g'ri ifoda etishga undaydi.

Tajriba-sinov bosqichida o'qish savodxonligi mashg'ulotlarida interfaol usullarni qo'llagan sinf o'quvchilarida imloviy xatolar soni o'rtacha 35–40% ga kamaygani aniqlandi. Bundan tashqari, o'quvchilarning matnni tushunib o'qish, fikrni yozma shaklda aniq ifodalash va tinish belgilarini to'g'ri qo'llash ko'nikmalari sezilarli darajada yaxshilandi. Olingan natijalar shuni tasdiqlaydiki, o'qish savodxonligi mashg'ulotlarini imlo va punktuatsiya mavzulari bilan uzviy bog'liq holda tashkil etish o'quvchilarda yozma nutq madaniyatini rivojlantirish, fikrlashni faollashtirish va til kompetensiyasini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich sinflarda o'qish savodxonligi mashg'ulotlarini imlo va punktuatsiya o'qitish bilan uzviy bog'lash o'quvchilarning til kompetensiyasini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. O'qish jarayonida matnni to'g'ri o'qish, uning mazmunini anglash, so'z va gap tuzilishini tahlil qilish orqali o'quvchi imloviy me'yorlarni mustahkam o'zlashtiradi, tinish belgilarining ma'nosini amaliy tarzda anglaydi. O'qish savodxonligi mashg'ulotlarida matn bilan ishlash, o'yinli topshiriqlar, tahliliy va ijodiy yozuv mashqlaridan foydalanish o'quvchilarning yozma nutqdagi xatolarini kamaytirib, ularda mustaqil fikrlash va mantiqiy ifoda ko'nikmalarini shakllantiradi. Natijada o'quvchilar til birliklarini ongli qo'llashga, yozma va og'zaki nutqda grammatik hamda punktuatsion me'yorlarga amal qilishga o'rganadilar.

Shundan kelib chiqib, quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- ✓ O'qish savodxonligi mashg'ulotlarini imlo va punktuatsiya mavzulari bilan tizimli integratsiyalash;
- ✓ Dars jarayonida o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlovchi interfaol va ijodiy metodlardan foydalanish;

- ✓ O'qituvchilar uchun imloviy va punktuatsion savodxonlikni rivojlantirishga oid metodik qo'llanmalarni yangilash;
- ✓ Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning yozma nutqdagi xatolarini tahlil qilish asosida individual yondashuvni yo'lga qo'yish;
- ✓ O'qish savodxonligi darslarida milliy va zamonaviy ta'lim texnologiyalarini uyg'un qo'llash.

Xulosa qilib aytganda, o'qish savodxonligi mashg'ulotlari imlo va punktuatsion malakalarni shakllantirishda samarali vosita bo'lib, u o'quvchilarning yozma nutq madaniyatini, ijodiy tafakkurini va tilga bo'lgan ongli munosabatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). "Umumiy o'rta ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning savodxonlik darajasini yuksaltirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-259-son qarori. Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. (2020). "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. Toshkent: Adolat nashriyoti.
3. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2023). Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasi. Toshkent: RTM.
4. G'ulomov, A., Rahmatullayev, Sh., Madvaliyev, A., & Sayfullayeva, R. (2019). Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent: O'qituvchi.
5. Mahmudova, N. M. (2018). Boshlang'ich sinflarda savod o'rgatish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
6. Avloniy, A. A. (2017). Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
7. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi huzuridagi Respublika ta'lim markazi. (2022). Boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun metodik tavsiyalar to'plami. Toshkent.
8. UNESCO. (2019). Global Education Monitoring Report: Literacy and Skills Development. Paris: UNESCO Publishing.
9. OECD. (2021). PISA 2021 Assessment and Analytical Framework: Reading, Mathematics and Science. Paris: OECD Publishing.
10. Qodiriy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti. (2021). Boshlang'ich ta'limda o'qish savodxonligini rivojlantirish metodikasi. Ilmiy-uslubiy to'plam. Toshkent.